

BEATA STYPUŁKOWSKA – CZĘSTOCHOWA

ZACHODNI OJCOWIE KOŚCIOŁA W KATECHEZIE BIBLIJNEJ. ŚW. HIERONIM

Niniejszy artykuł należy do cyklu publikacji poświęconych Ojcom Kościoła w katechezie biblijnej¹, należącym do wielkich doktorów Kościoła². Przeznaczony jest on głównie dla katechetów pracujących z młodzieżą i katechistów posługujących wśród dorosłych.

BEATA STYPUŁKOWSKA – dr teologii, wykładowca katechetyki w Instytucie Wyższych Studiów Teologicznych w Częstochowie. Praca doktorska pt.: *Teoretyczne i praktyczne założenia przygotowania katechetów do poprawnej interpretacji tekstów biblijnych z uwzględnieniem form samokształcenia kierowanego*, napisana pod kierunkiem bpa dra hab. Antoniego Długosza, została obroniona na Wydziale Teologicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie w grudniu 1998 roku. Członek Stowarzyszenia Katechetów Polskich, Stowarzyszenia Biblistów Polskich, Polskiego Towarzystwa Teologicznego – Oddział w Częstochowie. Od 2022 roku zastępca moderatora Dzieła Biblijnego w archidiecezji częstochowskiej. Autorka ponad dziewięćdziesięciu artykułów naukowych i trzech pozycji książkowych. ORCID: 0000-0002-8978-7190. Kontakt: stypulkowska.czyst@gmail.com

1. Do cyklu należą następujące artykuły drukowane w latach 2017-2023: *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Atanazy Aleksandryjski*, „Veritati et Caritati”, 2017, nr 8, s. 337-373; *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Grzegorz z Nazjanzu*, „Veritati et Caritati”, 2017, nr 9, s. 459-496; *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Bazyli Wielki*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, XLV (2017), s. 135-158; *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Jan Chryzostom*, „Veritati et Caritati”, 2018, nr 10, s. 419-447; *Zachodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Ambroży*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej”, 27 (2020), s. 209-237; *Zachodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Grzegorz Wielki*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, 49 (2022), s. 127-138; *Zachodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Augustyn*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej”, 30 (2023), s. 161-176.
2. F. Drączkowski, *Patrologia*, Pelplin-Lublin 1998, s. 9.

Głównym zagadnieniem jest przedłożenie propozycji dotyczących przekazywanych wiadomości o św. Hieronimie i jego pismach w celu wzbogacenia katechezy biblijnej. Postać św. Hieronima może być dobrym przykładem człowieka zakochanego w Biblii, podejmującego studium naukowe i żyjącego na co dzień słowem Bożym.

1. Teksty źródłowe

W nauce szkolnej niezaprzeczalną wartością dydaktyczną jest kontakt ucznia ze źródłami. Możliwe to jest na poziomie katechezy młodzieżowej również w odniesieniu do pism Ojców Kościoła. Katecheta może z nich korzystać na różne sposoby. Jakies zdanie może posłużyć jako motto dla katechezy. Fragment biblijnego komentarza może być natomiast wykorzystany w katechetycznej interpretacji biblijnej.

W szkole warto wykorzystać komentarz św. Hieronima do Ewangelii według św. Mateusza³. Program nauczania religii poleca tę Ewangelię do realizacji zwłaszcza w klasie V szkoły podstawowej⁴. Wybrane zdania z komentarza św. Hieronima mogą wzbogacić katechetyczną interpretację biblijną. W swoim komentarzu św. Hieronim kładł nacisk przede wszystkim na dosłowną interpretację tekstu biblijnego, ale stosował też egzegezę alegoryczną⁵. Centralną myśl komentarza zajmowała nauka o jedynym Kościele powszechnym, zbudowanym na Chrystusie⁶.

Na drugim miejscu warto odwołać się do objaśnień psalmów, w których można znaleźć wiele cennych myśli. W swojej egzegezie biblijnej św. Hieronim dużo czerpał z Orygenes, co zostało podkreślone przez współczesnych badaczy. Wydanie

-
3. Hieronim ze Strydonu, *Komentarz do Ewangelii według św. Mateusza*, z języka łacińskiego przeł. J. Korczak, Kraków 2008.
 4. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach. Dokument przyjęty podczas posiedzenia Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski 19 września 2018 roku* (PN), Częstochowa 2019, s. 87.
 5. Taka praktyka wyraźna jest również w innych dziełach egzegetycznych św. Hieronima. W czasach, gdy z jednej strony szkoła aleksandryjska, idąc w ślady swego nauczyciela Orygenes, ograniczała rozumienie Pisma Świętego niemalże tylko do poziomu alegorii, a z drugiej strony szkoła antiocheńska uznawała wyłącznie interpretację dosłowną i moralną, św. Hieronim stosował oba podejścia, wykazując niezwykłą otwartość i pokorę wobec tekstu biblijnego – K. Bardski, *Wprowadzenie*, w: Św. Hieronim, *Komentarz do Księgi Eklezjastes*, przekł. K. Bardski, Kraków 1995, s. 10.
 6. A. Bandura, *Wprowadzenie*, w: Hieronim ze Strydonu, *Komentarz do Ewangelii według św. Mateusza*, s. II.

Homilii o Księdze Psalmów nosi dwóch autorów: Orygenes i Hieronima⁷, a we wstępie wytłumaczono się z tego zabiegu⁸. Korzystanie z psalmów w katechezie jest bardzo pożądane, dlatego też warto przybliżyć uczniom dzieło św. Hieronima przy wprowadzaniu w zrozumienie teologiczne biblijnych modlitw.

Ponadto na lekcji religii czy w katechezie parafialnej można uwzględnić teksty z liturgii godzin. Występują w niej cztery fragmenty z następujących dzieł św. Hieronima: *Komentarz do Księgi Eklezjastes*a, *Komentarz do Księgi Joela*, *Komentarz do Księgi Izajasza* oraz *Kazanie do nowo ochrzczonych na temat psalmu czterdziestego pierwszego*. Fragment z *Komentarza do Księgi Eklezjastes*a czytany jest w środę w 7 tygodniu okresu zwykłego. Został on zatytułowany: „Szukajcie tego, co w górze”⁹. Następnie w czwartek w 13 tygodniu okresu zwykłego czytany jest fragment *Kazania do nowo ochrzczonych na temat psalmu czterdziestego pierwszego*, zatytułowany: „Wejdę do Twojej cudownej świątyni”¹⁰. Fragment z *Komentarza do Księgi Joela* czytany jest w piątek w 21 tygodniu okresu zwykłego. Został on zatytułowany „Nawróćcie się do Mnie”¹¹. Poza tym we wspomnienie św. Hieronima, w dniu 30 września, przewidziany jest fragment prologu z *Komentarza do Księgi Izajasza*, który został zatytułowany najczęściej chyba cytowanym stwierdzeniem św. Hieronima: „Nieznajomość Pisma Świętego jest nieznajomością Chrystusa”¹².

Uczniom bardziej zainteresowanym św. Hieronimem i egzegezą patrystyczną można polecić *Komentarz do Księgi Jonasza*¹³ oraz *Komentarz do Księgi Eklezjastes*a¹⁴. Na czas Wielkiego Postu można zaś uczniom zaproponować lekturę Listu 78 – *Księgi egzegetycznej do Fabiola o 42. postojach Izraelitów na pustyni*¹⁵.

7. Orygenes – Hieronim, *Homilie o Księdze Psalmów*, przeł. S. Kalinkowski, Kraków 2004.
8. A. Bandura, Wstęp, w: Orygenes – Hieronim, *Homilie o Księdze Psalmów*, dz. cyt., s. I-XIII.
9. Z komentarza św. Hieronima, kapłana, do Księgi Eklezjastes; w: *Liturgia godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego*, t. 3, Okres zwykły. Tygodnie I-XVII (LG 3), Poznań 1987, s. 197-198.
10. Kazanie św. Hieronima do nowo ochrzczonych na temat psalmu czterdziestego pierwszego, LG 3, s. 359-360.
11. Z komentarza św. Hieronima, kapłana, do Księgi Joela (PL 25, 967-968); w: *Liturgia godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego*, t. 4, Okres zwykły. Tygodnie XVIII-XXXIV (LG 4), Poznań 1988, s. 131-132.
12. Z Prologu do komentarza Księgi Izajasza proroka św. Hieronima, kapłana (nr 1, 2), LG 4, s. 1226-1227.
13. Święty Hieronim, *Komentarz do Księgi Jonasza*, przekł. L. Gładyszewski, Kraków 1998. Komentarze do ksiąg prorockich stanowią najważniejszą część dorobku św. Hieronima – F. Drączkowski, *Patrologia*, s. 331; J.M. Szymusiak, M. Starowieyski, *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, Poznań 1971, s. 190.
14. Z komentarza św. Hieronima, kapłana, do Księgi Eklezjastes.
15. Hieronim ze Strydonu, *Listy II (51-79)*, wstęp i opracowanie na podstawie tłumaczenia ks. Jana Czuja M. Ożóg, tekst łaciński przygotował H. Pietras, Kraków 2010, s. 205-234.

2. Przekaz dotyczący życia św. Hieronima

W dydaktyce szkolnej w odniesieniu do wiadomości stosuje się dwie kategorie celów: zapamiętanie wiadomości¹⁶ i zrozumienie wiadomości¹⁷. W katechezie biblijnej wiadomości będą dotyczyły terminologii, faktów, zasad działania i metodologii badań. Takie same dane będą wykorzystywane w katechezie o Ojcach Kościoła.

Do szczegółowych celów dotyczących wiadomości (formacja teologiczna) będzie należało przekazanie informacji o dostępności materiałów dotyczących Ojców Kościoła w zasobach bibliotek i Internetu, charakterystyka dokumentów o Ojcach Kościoła oraz ich pism, przybliżenie postaci Ojców Kościoła z uwzględnieniem rodziny, z jakiej się wywodzą, zdobytego wykształcenia, działalności i nauczania, związków przyjaźni i powiązania z innymi osobami. W odniesieniu do katechezy biblijnej ważne będzie ukazanie stosunku Ojców Kościoła do Pisma Świętego i przeczytanie fragmentów z ich dzieł dotyczących wybranych tekstów biblijnych lub ksiąg biblijnych. Przez studium, słuchanie, oglądanie, stawianie pytań i szukanie odpowiedzi katechizowany będzie realizował cele dotyczące wiadomości.

W przekazie wiadomości o św. Hieronimie katecheta może posłużyć się nauczaniem papieskim. Benedykt XVI wygłosił dwie katechezy śródowe o św. Hie-

16. Zapamiętanie wiadomości oznacza gotowość ucznia do przypomnienia sobie potrzebnych danych i podania ich w poprawnej formie. Wiadomości mogą dotyczyć terminologii, faktów, praw i teorii naukowych, konwencji i klasyfikacji, kryteriów oceny, zasad działania, procedur i algorytmów, metodologii badań. W każdym przypadku uczeń uzyskuje gotową wiedzę, wymagającą co najwyżej pewnego przegrupowania dla powiązania z wiedzą poprzednio uzyskaną. Wiadomości są zapamiętane, gdy uczeń jest w stanie odszukać je w pamięci, sprawdzić kompletność i ewentualnie uzupełnić, przedstawić w formie ustnej lub pisemnej albo wykorzystać w praktycznym działaniu. Na szczególną uwagę zasługują wiadomości dotyczące działania. Uczeń powinien umieć powiedzieć lub pokazać, jak coś należy zrobić, ale niekoniecznie musi umieć daną czynność wykonać – B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką*, s. 86; B. Niemierko, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, s. 48; J. Świrko-Pilipczuk, *Wartości i cele kształcenia ogólnego*, w: F. Bereźnicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2004, s. 104.

17. Zrozumienie wiadomości oznacza, że uczeń potrafi przedstawić je w innej formie, niż je zapamiętał. Do wymaganych operacji należy: tłumaczenie (polegające na przedstawianiu wiadomości „swoimi słowami”), interpretacja (polegająca na umiejętności poprawnego streszczenia danych wiadomości i porównaniu ich z innymi) oraz ekstrapolacja (polegająca na „przedłużeniu” opisu zjawiska lub ciągu wydarzeń na inne sytuacje). Poziom wiadomości powinien być osiągany przez wszystkich uczniów w klasie. Zrozumienie wiadomości opiera się na zapamiętaniu a taksonomia jest hierarchiczna w zakresie dwu najniższych kategorii – B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką*, s. 86-87.

ronimie, w ramach swojego cyklu o Ojcach Kościoła (7 i 14 listopada 2007 r.)¹⁸. W pierwszej katechezie Papież przybliżył postać Świętego, w drugiej zaś scharakteryzował jego nauczanie. Benedykt XVI określił św. Hieronima jako człowieka, w którego życiu Biblia zajmowała centralne miejsce. Nie tylko przetłumaczył on ją na język łaciński i komentował w swoich dziełach, ale starał się konkretnie żyć według jej wskazań¹⁹. Z tego powodu św. Hieronim jest przykładem chrześcijanina, którego można naśladować. Drugą katechezę środową Benedykt XVI zaczął od przytoczenia wielu zachęt św. Hieronima odnoszących się do Pisma Świętego²⁰.

W pierwszej katechezie środowej Benedykt XVI wspomniał ważniejsze fakty z życia św. Hieronima, jak jego narodzenie w Strydonie ok. 347 roku w rodzinie chrześcijańskiej, studia w Rzymie, przyjęcie chrztu ok. 366 roku i prowadzenie życia ascetycznego w Akwilei, w grupie gorliwych chrześcijan skupionych wokół biskupa Waleriana oraz jego życie pustelnicze na Wschodzie, powrót do Rzymu i pracę u boku papieża Damazego, a po jego śmierci pielgrzymkę do Ziemi Świętej i Egiptu oraz osiedlenie się na stałe w Betlejem, gdzie zmarł 30 września 419 lub 420 roku. Benedykt XVI zwrócił uwagę na jego własne gorliwe studium, naukę języka greckiego i hebrajskiego oraz jego niezwykle intensywną działalność, polegającą na komentowaniu słowa Bożego, bronienu wiary przed herezjami, napominanie mnichów, przyjmowanie pielgrzymów²¹.

Papież Damazy zachęcił św. Hieronima do dokonania nowego przekładu łacińskiego ksiąg biblijnych. Św. Hieronim, bazując na oryginalnych tekstach greckich i hebrajskich, dokonał korekty czterech Ewangelii w języku łacińskim, a następnie Psalterza i znacznej części Starego Testamentu. Jest twórcą, przy współpracy innych osób, „Wulgaty” – łacińskiego tłumaczenia Pisma Świętego, które przez Sobór Trydencki zostało uznane za oficjalny tekst Kościoła łacińskiego. W Rzymie św. Hieronim nawiązał kontakt z patrycjuszkami Paolą, Marcellą, Asellą i Leą i innymi, które prowadził do głębszej znajomości Pisma Świętego²². Św. Hieronim zwracał uwagę na oryginalny tekst biblijny. Wspomniane patrycjuszki nauczyły się greki i hebrajskiego. Św. Hieronim pisał komentarze do ksiąg biblijnych. Uważał, że powinny one przedstawiać różne opinie, aby czytelnik sam mógł wybrać najbardziej wiarygodną. Pisał również biografie autorów chrześcijańskich oraz mnichów, a także tłumaczył rozmaite dzieła teologiczne autorów greckich.

18. Benedykt XVI, Św. Hieronim (I). Audycja generalna 7 listopada 2007 r., „L'Osservatore Romano”, 29 (2008), nr 1, s. 50-51; Benedykt XVI, Św. Hieronim (II). Audycja generalna 14 listopada 2007 r., „L'Osservatore Romano”, 29 (2008), nr 1, s. 51-53.

19. Benedykt XVI, Św. Hieronim (I), s. 50.

20. Benedykt XVI, Św. Hieronim (II), s. 51-52.

21. Benedykt XVI, Św. Hieronim (I), s. 50.

22. Benedykt XVI, Św. Hieronim (I), s. 50.

Zostawił duży zbiór listów, w których ukazywał się jako człowiek wykształcony, asceta i kierownik duchowy²³.

Benedykt XVI podkreślał, że od św. Hieronima można nauczyć się umiłowania słowa Bożego w Piśmie Świętym. Papież przytaczał zdanie Świętego, że „nieznajomość Pisma Świętego to nieznajomość Chrystusa”²⁴ i dodawał, że dlatego ważne jest, by każdy chrześcijanin żył w kontakcie i osobistym dialogu ze słowem Bożym przekazanym w Piśmie Świętym²⁵. Benedykt XVI zwracał uwagę na dwa wymiary dialogu ze słowem Bożym. Pierwszy wymiar polega na tym, że dialog ten powinien być osobisty, a drugi wymiar odnosi się do wspólnoty Kościoła. Ojciec Święty mówi o tym, że miejscem sprzyjającym czytaniu i słuchaniu słowa Bożego jest liturgia, w czasie której słowo Boże się aktualizuje i jest obecne we wspólnocie wierzących²⁶. Św. Hieronim za fundamentalne kryterium metody interpretacji Biblii uważał jej zgodność z Magisterium Kościoła, gdyż nie można nigdy samemu czytać Pisma Świętego w oderwaniu od wspólnoty. Pismo Święte zostało napisane przez lud Boży dla ludu Bożego, pod natchnieniem Ducha Świętego²⁷. Św. Hieronim zwracał uwagę, że należy do słowa Bożego dostosowywać swoje życie, ponieważ tylko żyjąc nim, można je zrozumieć²⁸.

W przedstawianiu osoby św. Hieronima można poprzestać na danych, które przekazał Benedykt XVI w swoich katechezach. Oczywiście, w ramach katechezy o św. Hieronimie, uczniowie mogą również poszerzać te wiadomości i samodzielnie docierać do innych źródeł, dokonywać selekcji zdobytych informacji, ich syntezy oraz wartościowania²⁹. Dlatego też dla celów katechetycznych należy uczniom umożliwić własne poszukiwania w źródłach internetowych i zasobach bibliotek. Jednakże punktem wyjścia powinny być katechezy papieskie. Poszczególnych Ojców Kościoła można omawiać według jednego schematu, na który składać się będą informacje o rodzinie, wykształceniu, działalności, nauce głoszonej przez danego Ojca, związkach przyjaźni z innymi osobami, głównie świętymi, o któ-

23. Benedykt XVI, Św. Hieronim (I), s. 50-51.

24. Zdanie to Benedykt XVI przytacza dwa razy: Benedykt XVI, Św. Hieronim (I), dok. cyt., s. 51; Benedykt XVI, Św. Hieronim (II), s. 51.

25. Benedykt XVI, Św. Hieronim (I), s. 51.

26. Benedykt XVI, Św. Hieronim (I), s. 51.

27. Benedykt XVI, Św. Hieronim (II), s. 52.

28. Benedykt XVI, Św. Hieronim (II), s. 52.

29. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia. Załącznik nr 1: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum*, w: „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej”, Warszawa, dnia 2 marca 2018 r., poz. 467, s. 3.

rych będzie mowa w czasie innych katechez. Przybliżenie postaci św. Hieronima może dokonywać się zarówno w ramach lekcji religii, jak i katechez parafialnej.

Podstawowe informacje o św. Hieronimie umożliwią uczniom wejście w epokę chrześcijaństwa pierwszych wieków. Warto zachęcić uczniów do przeczytania interesującej biografii św. Hieronima pióra Johna Normana Davidsona Kelly'ego³⁰. Czytanie biografii sławnych ludzi dostarcza wielu ciekawych informacji nie tylko o samych bohaterach, ale także o epoce, w której żyli³¹. W książce o św. Hieronimie znajduje się szereg informacji o prowadzonych dyskusjach teologicznych oraz o osobach znaczących, z którymi spotka się uczeń w ramach katechez odwołujących się do pierwszych wieków chrześcijaństwa: papież Damazy, spór o Orygenes, studia biblijne, korespondencja św. Augustyna ze św. Hieronimem, by wspomnieć tylko te tematy, które są istotne dla naszego cyklu o Ojcach Kościoła.

3. Przykład św. Hieronima jako miłośnika Biblii

Św. Hieronim może być przykładem chrześcijanina zakochanego w Biblii, który czyta ją we wspólnocie Kościoła i studiuje ją dla pożytku tej wspólnoty. Był do tego dobrze przygotowany. Św. Hieronim urodził się w Strydonie ok. 347 roku w rodzinie chrześcijańskiej, która zatroszczyła się o jego staranne wykształcenie, wysyłając go również do Rzymu, by tam dopełnił studiów³². Pod koniec studiów Hieronim przyjął chrzest, decydując się na nową, umysłową drogę, dokładając do literatury klasycznej zainteresowanie literaturą kościelno-teologiczną. Jako dwudziestolatek udał się w dłuższą podróż do Galii i tam w Trewirze dokonał się jego życiowy wybór, któremu był wierny: zrezygnował z kariery świeckiej i postanowił poświęcić się całkowicie życiu religijnemu, kontemplacji i pracy intelektualnej³³. Ta decyzja spotkała się z niezrozumieniem ze strony rodziców i ciotki, z którą toczył długotrwały spór. Jedynie jego rodzeństwo, siostra i brat, z czasem znalazło się pod jego wpływem³⁴. W życiu św. Hieronima można wyróżnić pewne elementy, które je charakteryzowały: wspólne uprawianie zainteresowań ascetycznych i teologicznych, wymiana myśli między przyjaciółmi o podobnych

30. J.N.D. Kelly, *Hieronim. Życie, pisma, spory*, przeł. R. Wiśniewski, Warszawa 2003.

31. www.mikom.com.pl/dlaczego-biografie-slawnych-ludzi-sa-tak-chetnie-czytane [dostęp: 2020.02.17].

32. Benedykt XVI, Św. Hieronim (I), dok. cyt., s. 51; H. von Campenhausen, *Ojcowie Kościoła*, tłum. K. Wierszyłowski, Warszawa 1998, s. 238; F. Drączkowski, *Patrologia*, s. 328; B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia. Życie, pisma i nauka Ojców Kościoła*, przeł. P. Pachciarek, Warszawa 1990, s. 519.

33. H. von Campenhausen, *Ojcowie Kościoła*, s. 238-239.

34. J.N.D. Kelly, *Hieronim*, s. 41.

zapatrywaniach, pobożny podziw dla religijnych kobiet oraz ciągłe spory i polemiki z przeciwnikami³⁵. Św. Hieronim bardzo sobie cenił i próbował praktykować życie pustelnicze³⁶, zachęcał młode kobiety do zachowania dziewictwa i ascezy, a także wskazywał na potrzebę studiowania Pisma Świętego. Te ostatnie uwagi, ze względu na charakter katechezy biblijnej, winny być wypunktowane. Św. Hieronim zmarł w 419 lub 420 roku w Betlejem, gdzie przebywał w prowadzonym przez siebie klasztorze od 386 roku, a więc przeszło trzydzieści lat, komentując słowo Boże, broniąc wiary, występując przeciw herezjom, napominając mnichów, prowadząc szkołę, przyjmując pielgrzymów³⁷. W wielu listach zamieszczał uwagi dotyczące wędrówek po Ziemi Świętej, co więcej uważał, że każdy uczony chrześcijański powinien ją odwiedzić³⁸.

Św. Hieronim wiele lat swojego życia poświęcił na pracę nad przekładem Pisma Świętego, pisząc również komentarze do poszczególnych ksiąg biblijnych. Należy podkreślić fakt, że początkowo św. Hieronima, miłośnika literatury klasycznej, odpychał styl literacki Biblii³⁹. Studium Pisma Świętego było dla niego decyzją wiary. Gdy przybył drugi raz do Rzymu w 382 roku, uchodził już za znawcę Biblii, a humanistyczne przygotowanie oraz erudycja pozwoliły mu dokonać korekty i tłumaczenia wielu ksiąg biblijnych, które składają się na Wulgatę⁴⁰.

W nauczaniu religii i w katechezie parafialnej warto zwrócić uwagę na kierowanie przez św. Hieronima grupą kobiet w Rzymie, które zajmowały się zgłębianiem Pisma Świętego⁴¹. Niektóre komentarze biblijne i listy, w których wyjaśniał kwestie egzegetyczne, powstały na skutek oczekiwań i pytań zanoszonych przez te pobożne osoby. W jednym z listów pisał: „Wiem Pryncypio, córko w Chrystusie, że wielu mnie krytykuje za to, że czasami piszę do kobiet i daję pierwszeństwo

35. H. von Campenhausen, *Ojcowie Kościoła*, s. 240.

36. Na ten temat zob.: V. Desprez, *Początki monastycyzmu, tom 2: Dzieje monastycyzmu chrześcijańskiego do Soboru Efezkiego (431)*, przeł. J. Dembska, Kraków-Tyniec 1999, s. 259-265. Ten aspekt życia św. Hieronima został poruszony również: B. Stypułkowska, *Pustelnicy jako przedstawiciele indywidualnej formy życia konsekrowanego*, „*Analecta Cracoviensia*”, 50 (2018), s. 125-160.

37. Benedykt XVI, Św. Hieronim (I), dok. cyt., s. 50; F. Drączkowski, *Patrologia*, s. 328; B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia*, s. 520; J.M. Szymusiak, M. Starowieyski, *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, s. 187-189.

38. M. Ożóg, *Podróże mnichów i duchownych w świetle pism świętego Hieronima*, „*Vox Patrum*”, 32 (2012), t. 57, s. 454 (całość 453-468); J. Huscenot, *Doktorzy Kościoła*, przeł. K. Wojtowicz, Częstochowa 2002, s. 115; L. Gładyszewski, *Wstęp patrystyczny*, w: Święty Hieronim, *Komentarz do Księgi Jonasza*, s. 37-38 (całość 33-54).

39. J.N.D. Kelly, *Hieronim*, s. 53.

40. Benedykt XVI, Św. Hieronim (I), s. 50; F. Drączkowski, *Patrologia*, s. 330-331.

41. A. Stępniewska, *Żeński klub inteligencji chrześcijańskiej na rzymskim Awentynie IV wieku*, „*Vox Patrum*”, 22 (2002), nr 42-43, s. 261-292.

płci słabej przed mężczyznami (...) Gdyby mężczyźni pytali mnie w sprawach Pisma, nie mówiłbym do kobiet (...) jeśli nie było hańby dla apostoła być pouczanym przez kobietę⁴², dlaczego dla mnie miałoby być hańbą pouczać po mężczyznach także kobiety⁴³. Patrologowie wskazują na dużą rolę, jaką odgrywały kobiety w pierwotnym chrześcijaństwie⁴⁴, dlatego też w katechezie współczesnej należy podjąć również zagadnienie miejsca kobiety w Kościele, zwracając uwagę na możliwości związane ze studiami biblijnymi.

Omawiając postać św. Hieronima w katechezie, warto zwrócić uwagę na jego powiązanie z innymi osobami. Ważne jest tutaj spotkanie ze św. Grzegorzem z Nazjanzu, którego św. Hieronim niejednokrotnie nazywał swoim mistrzem, który mu udostępnił zrozumienie Pisma Świętego⁴⁵. Od niego też przejął zainte-

42. Chodzi o Pryscyllę – Dz 18, 24.

43. List 65, 1, w: Hieronim ze Strydonu, *Listy*, t. 2 (51-79), s. 117.

44. Ważna jest ich rola jako nauczycielek. Św. Bazyli początkowo zdobywał wiedzę pod kierunkiem swojej babki Makryny. Papież Grzegorz Wielki w młodym wieku zaczął czytać dzieła Ojców Kościoła pod wpływem swojej matki Sylwii. Gruntowne wykształcenie św. Janowi Chryzostomowi zapewniła również jego matka Antuza. Kobiety, z którymi współpracował św. Hieronim, oddawały się wybitnym studiom nad Pismem Świętym. Były to: Paula, Marcella, Eustochium i Fabiola (J. Grzywaczewski, *Porozmawiajmy o początkach chrześcijaństwa*, Warszawa 1999, s. 284). Kobiety były inspiratorkami dzieł wybitnych teologów. Orygenes swój traktat *O modlitwie* napisał na prośbę Tatiany i nieznanego bliżej Ambrożego. Dzieła Tertuliana: *Do żony*, *O klejnotach kobiet*, *O zasłonach dziewic* są odpowiedziami na pytania i potrzeby chrześcijanek. Listy św. Hieronima do Marcelli, Hedybii, Algezji, Demetriady, Celancji, Principii i Fabioli mają charakter rozpraw teologicznych. Do kobiet pisali także św. Grzegorz Wielki, Teodoret z Cyru, św. Augustyn (J. Grzywaczewski, *Porozmawiajmy o początkach chrześcijaństwa*, s. 285), św. Bazyli z Cezarei i św. Grzegorz z Nazjanzu (J. Dybała, *Listy Ojców Kapadockich do kobiet*, „Vox Patrum”, 33 (2013), t. 60, s. 123-146). Inni pisali o kobietach, zob. np. A. Stępniewska, *Św. Nonna – Matka Grzegorza z Nazjanzu w jego twórczości poetyckiej*, „Vox Patrum”, 28 (2008), t. 52, s. 1039-1047; A. Stępniewska, *Święta Emmelia – Matka Bazylego Wielkiego i Grzegorza z Nyssy*, „Vox Patrum”, 25 (2005), t. 48, s. 67-77; A. Stępniewska, *Antuza – Matka św. Jana Chryzostoma w świetle starożytnych źródeł*, „Vox Patrum”, 32 (2012), t. 57, s. 587-600; J. Lachowicz, *Miejsce i rola kobiety w życiu i myśli św. Grzegorza Wielkiego. Od teorii biblijnej do praktyki codziennego życia VI*, „Vox Patrum”, 25 (2005), t. 48, s. 243-265; M. Szada, *Konstrukcja wizerunku Makryny w pismach Grzegorza z Nyssy na tle literackiej tradycji przedstawiania heroicznej kobiety*, „Vox Patrum”, 33 (2013), t. 60, s. 359-383. Z listów św. Grzegorza Wielkiego wyłania się obraz kobiety religijnej, oddanej modlitwie i ofiarnej, której nie jest obca lektura Biblii i pobożnych ksiąg, która pielgrzymuje do świętych miejsc, jest fundatorką klasztorów i kaplic, człowiekiem miłosierdzia, wspierającym ubogich (J. Lachowicz, *Miejsce i rola kobiety w życiu i myśli św. Grzegorza Wielkiego*, art. cyt., s. 263). Na temat przyjaźni między kobietami a Ojcami Kościoła zob.: M. L. Natali, *Przyjaźnie w antyku chrześcijańskim: Hieronim i Paula, Jan Chryzostom i Olimpia*, w: *Historie wielkich duchowych przyjaźni*, red. M. Chiaia, F. Incampo, przeł. A. Paleta, Kraków 2016, s. 21-44.

45. H. von Campenhausen, *Ojcowie Kościoła*, s. 249; J.N.D. Kelly, *Hieronim*, s. 85.

resowanie Orygenesem⁴⁶. Obaj, zarówno Hieronim, jak i Grzegorz, byli ludźmi o wyostrejzonej wrażliwości, łatwo obrażającymi się, chorowitymi, ale podchodzącymi z entuzjazmem do ascezy i dziewictwa, rozmiłowanymi w pięknej prozie, którzy sami też byli mistrzami pióra, jeden w łacinie, drugi w grece⁴⁷. Z innych wielkich Ojców Kościoła św. Hieronim w pewnym okresie życia cenił dzieła św. Ambrożego, uważał go nawet za swojego poprzednika i nazywał go jedną z kolumn Kościoła⁴⁸, następnie zaś w późniejszych latach wypowiadał się o nim negatywnie. Gdy chodzi o żyjącego w tym czasie św. Augustyna, to zachowała się korespondencja między tymi dwoma Ojcami Kościoła⁴⁹. Św. Augustyn, rozpoczynając wymianę listów ze św. Hieronimem, pisał w sprawach egzegetycznych⁵⁰. Na katechezie można wykorzystać List 104, w którym św. Augustyn opowiadał się za tekstem Septuaginty i wyrażał obawy, że nowe tłumaczenie św. Hieronima bezpośrednio z języka hebrajskiego doprowadzi do podziału między chrześcijaństwem łacińskim i greckim, gdyż obie te części Kościoła będą posługiwały się różnymi tłumaczeniami. Dotyczyłoby to również liturgii, na co św. Augustyn patrzył jako biskup⁵¹. Św. Hieronim w odpowiedzi św. Augustynowi bronił swojego tłumaczenia i odwoływał się do innych swoich pism, w których poruszał kwestię tłumaczenia, jakie należy stosować przy Piśmie Świętym⁵². W liście 57 *Do Pammachiusza o najlepszym sposobie tłumaczenia* św. Hieronim podawał

46. F. Drączkowski, *Patrologia*, s. 330.

47. J.N.D. Kelly, *Hieronim*, s. 86.

48. Cyt. za: J. Sajdak, J. Wikarjak, *Przedmowa*, w: Święty Ambroży z Mediolanu, *Obowiązki duchownych*, Z oryginału łacińskiego przełożył K. Abgarowicz, Warszawa 1967, s. 17.

49. Listy Augustyna do Hieronima: 56, 67, 101, 104, 110, 116, 131, 132; Listy Hieronima do Augustyna: 102, 103, 105, 112, 115, 134, 141, 142; w: Hieronim ze Strydonu, *Listy I-V*, tekst łaciński i polski, Wstęp i opracowanie tłumaczenia ks. Jana Czuja M. Ożóg, tekst łaciński przygotował H. Pietras, Kraków 2010-2013.

50. W swoim pierwszym liście św. Augustyn pisał o nowym przekładzie Starego Testamentu po Septuagincie i poruszał kwestię nagany udzielonej Piotrowi w drugim rozdziale *Listu do Galatów*, dyskutując z interpretacją św. Hieronima – List 56, w: Hieronim ze Strydonu, *Listy II*, dz. cyt., s. 53-56.

51. List 104, 4-6; w: Hieronim ze Strydonu, *Listy III (80-115)*, s. 118-119; D. Spychała, *Św. Hieronim i św. Augustyn wobec tłumaczeń Biblii i literatury antycznej*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne”, 2008, nr 15/2, s. 8-9 (całość 5-13).

52. List 112, 20; w: Hieronim ze Strydonu, *Listy III*, s. 215; D. Spychała, *Św. Hieronim i św. Augustyn wobec tłumaczeń Biblii i literatury antycznej*, s. 9. U św. Hieronima można dostrzec pewną ewolucję poglądów. Na początku uznawał on Septuagintę za Biblię Apostołów, ale odkąd zaczął rewizję tekstu, coraz bardziej polegał na *veritas hebraica*, odrzucając księgi deuterokanoniczne. Następnie powrócił do Septuaginty, przyznając jej pewne znaczenie. Był to tekst, który czytano podczas liturgii w Betlejem. Tekst hebrajski zaś był dla św. Hieronima przedmiotem badań naukowych – B. Studer, *Biblia odczytywana w Kościele*, w: *Historia teologii. Tom I: Epoka patrystyczna*, red. A. di Berardino, B. Studer, Kraków 2003, s. 475.

różne przykłady problemów translatorskich, z jakimi spotykał się przy pracy nad Pismem Świętym i w których korzystanie z tekstu hebrajskiego umożliwiało dochowanie wierności⁵³. Św. Hieronim zwracał też uwagę na to, że w „księgach autentycznych” nie ma wielu dopisków, które są w Septuagincie, a z kolei w Biblii Greckiej jest wiele opuszczeń względem tekstu hebrajskiego⁵⁴. Św. Hieronim cenił Biblię Hebrajską, z niej dokonywał poprawek i na nią się powoływał w swoich komentarzach, choć też niejednokrotnie szedł za tekstem Septuaginty. Przywiązanie do tekstu oryginalnego Biblii należy uważać za coś bardzo znaczącego i ważnego w okresie, gdy Pismo Święte czytane było przede wszystkim w wersji łacińskiej, często skażonej przez kopistów lub źle przetłumaczonej. Początkowo tłumaczenie św. Hieronima zostało chłodno przyjęte przez chrześcijan. Krytykowano je za odejście od dotychczasowych tłumaczeń oraz za zerwanie z Septuagintą, gdy chodzi o Stary Testament⁵⁵. Również w odniesieniu do Ewangelii poprawiony tekst łaciński nie zdobył szybkiej popularności. Czytelnicy oburzali się, że fałszuje on natchnione słowa, nie zdając sobie sprawy, że św. Hieronim poprawia nie słowa Pana, ale oczywiste błędy kodeksów łacińskich⁵⁶. Proces przyjmowania Wulgaty na Zachodzie trwał od VI do IX wieku, kiedy stała się ona powszechnie używanym łacińskim tekstem Biblii⁵⁷. Św. Hieronim był mocno przekonany o tym, że jedynym zadowalającym chrześcijańskim przekładem Biblii jest przekład, który dokładnie oddaje treść oryginału hebrajskiego. Z katechetycznego punktu widzenia istotne jest zwrócenie uwagi na pomoce biblijne i wydania interlinearne, które umożliwiają współczesnemu czytelnikowi kontakt z tekstem oryginalnym Pisma Świętego, który jest natchniony.

Formacja teologiczna w ramach katechezy biblijnej w odniesieniu do Ojców Kościoła może być realizowana na wszystkich etapach, w różnym stopniu w zależności od konkretnych uczniów. Gdy chodzi o lekcje religii stopień osiągnięcia celów dotyczących wiadomości podlega ocenie szkolnej, a katecheta w odniesieniu do nich powinien przedstawić wymagania programowe.

53. List 57; w: Hieronim ze Strydonu, *Listy II*, s. 57-68.

54. List 57, 11, s. 66.

55. D. Spychała, *Św. Hieronim i św. Augustyn wobec tłumaczeń Biblii i literatury antycznej*, s. 7.

56. List 27; J.N.D. Kelly, *Hieronim*, s. 106-107.

57. J.N.D. Kelly, *Hieronim*, s. 186.

4. Propozycje dla katechezy biblijnej wynikające z realizacji celów dotyczących umiejętności i postaw

W odniesieniu do umiejętności stosuje się dwie kategorie: stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych, czyli stosowanie wiadomości⁵⁸ oraz stosowanie wiadomości w sytuacjach problemowych, czyli rozwiązywanie problemów⁵⁹.

Do celów dotyczących umiejętności (formacja praktyczna) będzie należało wykorzystanie wiedzy o Ojcach Kościoła w pracy z Biblią. Praca z Pismem Świętym ma miejsce zarówno w ramach lekcji religii, jak i katechezy parafialnej, zatem i cele dotyczące umiejętności będą realizowane w obu tych środowiskach. Nauczanie św. Hieronima ma charakter głęboko biblijny, dlatego warto korzystać w katechezie z jego dzieł, zwłaszcza, że nauczanie Ojców Kościoła należy do Tradycji i z tego względu jest cenne również jako źródło formalne katechezy.

Formacja praktyczna w ramach katechezy biblijnej w odniesieniu do Ojców Kościoła bardziej niż z etapami katechezy (ewangelizacja, katecheza wtajemniczająca, mistagogiczna, stała) związana jest z wiekiem uczniów. Polega na wykorzystaniu wiedzy o Ojcach Kościoła w interpretacji tekstów biblijnych. Na poziomie dzieci będzie chodziło o zilustrowanie konkretnego tekstu biblijnego zdaniem zaczerpniętym z pism Ojców Kościoła.

Cele dotyczące umiejętności związane są ściśle z celami dotyczącymi wiadomości, ponieważ polegają na tym, aby zastosować w praktyce zdobytą wiedzę. Gdy chodzi o lekcje religii, stopień osiągnięcia celów dotyczących umiejętności

58. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych jest kategorią wyższą niż rozumienie wiadomości i oznacza, że uczeń potrafi posługiwać się przyswojonymi wiadomościami. Potrafi w sposób praktyczny wykorzystać swoje wiadomości według podanych mu uprzednio wzorów. Sytuacja, w której czynność jest wykonywana, nie powinna odbiegać od sytuacji, w jakiej była ćwiczona. Wydaje się, że i ta kategoria powinna być osiągnięta przez wszystkich uczniów w klasie. Uczniowie, którzy nie osiągną umiejętności wykorzystania zapamiętanych i zrozumianych wiadomości w sposób praktyczny będą stanowili wyjątek – B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką*, s. 87; B. Niemierko, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, s. 48.

59. Kategoria stosowania wiadomości w sytuacjach problemowych jest najwyższą kategorią celów poznawczych. Oznacza ona opanowanie przez ucznia umiejętności formułowania problemów, dokonywania analizy (polegającej na wyróżnieniu elementów składowych i związków między elementami jakiegoś stanu rzeczy lub jakiejś wypowiedzi oraz na przedstawieniu struktury tej całości), syntezy (polegającej na zbudowaniu modelu przeanalizowanej całości, ujęciu jej właściwości w sposób uporządkowany lub zaprojektowaniu systemu szczegółowych działań) i oceny (polegającej na wartościowaniu stanu rzeczy i wyniku działań przez porównanie ich z odpowiednimi modelami oraz odwołanie się do właściwych kryteriów teoretycznych) w oparciu o zdobyte uprzednio wiadomości i doświadczenie w wykorzystaniu ich w sytuacjach typowych. Ta kategoria winna być osiągnięta przez średnio zdolnych uczniów – B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką*, s. 87.

podlega ocenie szkolnej, a katecheta w odniesieniu do nich powinien przedstawić wymagania programowe.

Cele dotyczące działań i postaw należą do sfery wychowawczej, co w przypadku katechezy odnosi się do praktyk religijnych oraz szeroko pojętego zaangażowania chrześcijańskiego. W odniesieniu do działań stosuje się dwie kategorie: uczestnictwo w działaniu i podejmowanie działań. W odniesieniu do postaw stosuje się również dwie kategorie: nastawienie na działanie i system działań⁶⁰.

Do celów dotyczących działań i postawy (formacja duchowa) będzie należało uwrażliwienie uczniów na praktyki religijne wynikające z prawdy o świętych obcowaniu, a w szczególności oddawanie czci Ojcom Kościoła przez wspomnienia liturgiczne, czytanie i rozważanie fragmentów dzieł Ojców Kościoła w ramach liturgii godzin oraz prywatna modlitwa do Ojców, którzy są świętymi Kościoła. Liturgiczne wspomnienie Ojców Kościoła staje się czasem duchowego spotkania z nimi. Modlitwy liturgiczne mogą zbliżyć wiernych do Świętego, a z tekstów liturgicznych można także poznać duchową sylwetkę Świętego, jego zasługi dla Kościoła oraz motyw przewodni nauczania⁶¹. W odniesieniu do katechezy biblijnej ważne będzie naśladowanie przez uczniów duchowości Ojców, która obficie czerpie z Pisma Świętego. Przez studium Pisma Świętego i komentarzy Ojców Kościoła, medytację, dyskusję, dzielenie się, praktykowanie modlitwy w oparciu o teksty biblijne katechizowany będzie realizował cele dotyczące postawy.

Św. Hieronim przez współczesnych teologów jest wymieniany wśród świętych pustelników, takich jak św. Antoni Pustelnik, św. Kasjan i św. Pachomiusz⁶², a szerzej w grupie ascetów, pustelników, mnichów, dziewic i wdów, których świadectwo traktowane było jako duchowe, codzienne męczeństwo⁶³. Jako święty – Hieronim może być wspomożycielem dla współczesnych uczniów. Edukacja religijna przybliżająca postać tego Ojca Kościoła winna uwrażliwiać na prawdę o świętych obcowaniu i przyczyniać się do nawiązywania więzi między katechizowanym a Świętym. Propozycje dla katechezy biblijnej wynikające z realizacji celów dotyczących działań i postawy będą odnosiły się do wspomnienia liturgicznego

60. B. Niemierko, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, s. 48.

61. J. Miazek, *Wielcy Ojcowie Kościoła Zachodu w liturgii Kościoła*, „Warszawskie Studia Teologiczne”, 20 (2007), s. 255 (całość 255-268).

62. A. Żądło, *Podstawy teologiczne kultu świętych w Kościele*, „Studia Pastoralne”, (2011) nr 7, s. 438.

63. Warto zauważyć, że pierwotnie kult świętych dotyczył męczenników, w których objawiało się i urzeczywistniało pełne upodobnienie do Chrystusa, który siebie złożył w ofierze. Męczennicy, tak jak Chrystus, przeszli przez etapy misterium paschalnego: niesłuszne oskarżenie, przelanie krwi oraz zwycięskie przejście do chwały, a w ich życiu zajaśniała tajemnica Krzyża – A. Żądło, *Podstawy teologiczne kultu świętych w Kościele*, s. 436-437.

św. Hieronima, prywatnej modlitwy do niego oraz jego naśladowaniu w odniesieniu do studiowania tekstów biblijnych.

Wspomnienie obowiązkowe św. Hieronima, kapłana i doktora Kościoła, przypada w dniu 30 września. Można w tym dniu urządzić „wieczór ze św. Hieronimem”, który może mieć formę modlitewną, studyjną lub mieszaną. Forma modlitewna może przybrać kształt nabożeństwa słowa Bożego, w którym będzie miało miejsce czytanie Pisma Świętego oraz fragmentu dzieła św. Hieronima. Forma studyjna może przybrać kształt spotkania biblijnego w małych grupach. Na takim spotkaniu wskazane jest czytanie Pisma Świętego, poznawanie interpretacji św. Hieronima, osobiste ustosunkowywanie się uczestników do tej interpretacji. Forma mieszana, modlitewno-studyjna może przebiegać w ramach dnia lub wieczoru biblijnego ze św. Hieronimem, na który składać się będzie czytanie Pisma Świętego, wykład w oparciu o dzieła św. Hieronima, medytacja indywidualna oraz dzielenie się w małych grupach.

Trudno pominąć też Mszę świętą we wspomnienie św. Hieronima, gdyż uczestniczenie we Mszy świętej jest najlepszym środkiem na obcowanie ze świętymi. W Mszału rzymskim przywoływane są w tym dniu dwa teksty biblijne, które wzywają do wytrwałego poznawania Pisma Świętego, nieustannego rozważania go, miłowania słowa Bożego i spełniania Bożych poleceń⁶⁴. Antyfona na wejście zawiera słowa z Joz 1,8, a antyfona na Komunię z Jr 15,16⁶⁵. Kolekta wspomina św. Hieronima, któremu Bóg dał żywe i głębokie umiłowanie Pisma Świętego⁶⁶. Zawiera ona również prośbę, by lud Boży obficie karmił się słowem Bożym i znajdował w nim źródło życia, co jest częstym motywem biblijnym. Modlitwa nad darami znów przywołuje św. Hieronima, aby wierni za jego przykładem rozważali Boże słowa. Modlitwa dodaje, że uczestnicy liturgii oświeceni przez słowo będą z większą gorliwością składać Chrystusową ofiarę⁶⁷. Słowo Boże bowiem prowadzi do udziału w tajemnicy paschalnej Chrystusa uobecnianej we Mszy świętej⁶⁸. Modlitwa po Komunii znowu mówi o rozważaniu Pisma Świętego, które pozwala poznać właściwą drogę i dojść nią do życia wiecznego⁶⁹. W Lekcjonarzu mszalnym na wspomnienie św. Hieronima przeznaczone są teksty biblijne wskazujące na wartość Pisma Świętego i jego przydatność do nauczania⁷⁰. W pierwszym czytaniu

64. J. Miazek, *Wielcy Ojcowie Kościoła Zachodu w liturgii Kościoła*, s. 259.

65. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, wydanie pierwsze, Poznań 1986, s. 194’.

66. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 194’; por. Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* (SC), n. 24.

67. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 194’.

68. J. Miazek, *Wielcy Ojcowie Kościoła Zachodu w liturgii Kościoła*, s. 259.

69. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 194’.

70. Pierwsze czytanie: 2 Tm 3,14-17; Psalm responsoryjny: Ps 119, 9-10.11-12.13-14; Ewangelia: Mt 13,47-52; <https://niezbednik.niedziela.pl/liturgia/2019-09-30> [dostęp: 2020.01.25].

zawarte są słowa: „Wszelkie Pismo jest przez Boga natchnione i pożyteczne do nauczania, do przekonywania, do poprawiania, do wychowywania w sprawiedliwości” (2 Tm 3,16). Refren psalmu responsoryjnego, którym jest Ps 119 o słowie Bożym, brzmi: „Naucz mnie, Panie, mądrych ustaw swoich”⁷¹. Ewangelia natomiast przytacza słowa Jezusa o uczonym w Piśmie, który ze swego skarbcza wydobywa rzeczy nowe i stare⁷². Śpiew przed Ewangelią występuje w formie modlitwy: „Otwórz, Panie, nasze serca, abyśmy uważnie słuchali słów Syna Twojego”⁷³, które nawiązują do Dz 16,14b.

W liturgii godzin we wspomnienie św. Hieronima czytane są teksty wspólne o pasterzach albo doktorach Kościoła. Jutrznia i nieszpory mają własny hymn, którego zwrotki ukazują postać Świętego i jego dzieło. Św. Hieronim jaśniej mądrością i przykładem życia, zgłębiał wiarę zawartą w słowie objawionym, by jej uczyć innych, w karceniu napaści był podobny do lwa gniewnego – tak w poetyckim języku przedstawiono charakter św. Hieronima, który był porywczy. W końcu hymn wychwala jego pragnienie cichej samotności przy żłóbku Chrystusa, gdzie walczył z pokusami cielesnymi przez srogie umartwienie⁷⁴. W godzinie czytań jako drugie czytanie występuje fragment z prologu do komentarza *Księgi Izajasza*, w którym na wstępie znajduje się zdanie, że „nieznajomość Pisma Świętego jest nieznajomością Chrystusa”⁷⁵.

W ramach lekcji religii można wykorzystać słowa pochodzące z liturgii godzin podczas modlitwy wstępnej z mottem z fragmentu dzieła świętego lub można pomodlić za wstawiennictwem św. Hieronima. W katechezie parafialnej można przygotować formę modlitewną, a mianowicie uczestniczenie w liturgii eucharystycznej czy celebrację Godziny czytań.

Św. Hieronim winien być ukazany uczniom jako Ojciec Kościoła. Święty, który cieszy się autorytetem jako nauczyciel Kościoła. Można zaproponować uczniom włączenie tego świętego do prywatnej litanii do Wszystkich Świętych, którą uczniowie powinni tworzyć w ramach zajęć katechetycznych, idąc za własnym upodobaniem. Św. Hieronim może być wzorem dla uczniów, gdy chodzi o studiowanie tekstów biblijnych.

Cele dotyczące postawy związane są ściśle z celami dotyczącymi wiedzy oraz umiejętności, a także z zadaniami katechezy, o czym będzie mowa poniżej. Realizacja celów dotyczących postawy uzewnętrznia się w praktykach religijnych. Gdy chodzi o lekcje religii stopień osiągnięcia celów dotyczących postawy nie

71. <https://niezbednik.niedziela.pl/liturgia/2019-09-30> [dostęp: 2020.01.25].

72. Mk 13, 52.

73. <https://niezbednik.niedziela.pl/liturgia/2019-09-30> [dostęp: 2020.01.25].

74. LG 4, s. 1228.

75. *Z Prologu do komentarza Księgi Izajasza proroka św. Hieronima, kapłana (nr 1, 2)*, LG 4, s. 1226; J. Miazek, *Wielcy Ojcowie Kościoła Zachodu w liturgii Kościoła*, s. 260.

podlega ocenie szkolnej i w związku z tym, katecheta w odniesieniu do nich nie przedstawia wymagań programowych. Uczestniczenie w praktykach religijnych powinno być brane pod uwagę jedynie w związku z przygotowaniem i dopuszczeniem katechizowanego do przyjęcia sakramentów świętych (np. bierzmowania czy małżeństwa) oraz w związku z wystawieniem opinii dla kandydata do seminarium lub zakonu. W przypadku lekcji religii katecheta powinien skoncentrować się na wiadomościach i umiejętnościach ucznia podlegających ocenie szkolnej, a w przypadku katechezy parafialnej powinien zwrócić uwagę na postawę, która nie podlega ocenie szkolnej a wyraża się w praktykach religijnych i codziennym postępowaniu.

5. Uwagi końcowe

Wśród zadań katechezy biblijnej można wymienić poznanie Pisma Świętego (wiadomości), wdrożenie do poprawnej interpretacji tekstów biblijnych (umiejętności) oraz stosowanie słowa Bożego w życiu i praktykowanie modlitwy biblijnej (postawa). Ojcowie Kościoła mogą być skutecznymi patronami katechezy biblijnej, ponieważ realizowali oni te założenia, a ich dzieła mogą stanowić źródła formalne katechezy. Przybliżenie życiorysów Ojców Kościoła jest niezbędne do nawiązania relacji z tymi Świętymi, a także stanowi pomoc do poznawania historii Kościoła i Tradycji.

Bibliografia

- Altaner B., Stuiber A., *Patrologia. Życie, pisma i nauka Ojców Kościoła*, przeł. P. Pachciarek, Warszawa 1990.
- Bandura A., *Wprowadzenie*, w: Hieronim ze Strydonu, *Komentarz do Ewangelii według św. Mateusza*, z języka łacińskiego przeł. J. Korczak, Kraków 2008, s. I-IV.
- Bandura A., *Wstęp*, w: Orygenes – Hieronim, *Homilie o Księdze Psalmów*, przeł. S. Kalinkowski, Kraków 2004, s. I-XIII.
- Bardski K., *Wprowadzenie*, w: Św. Hieronim, *Komentarz do Księgi Eklezjastes*, przekł. K. Bardski, Kraków 1995, s. 5-20.
- Benedykt XVI, Św. Hieronim (I). Audjencja generalna 7 listopada 2007 r., „L'Osservatore Romano”, 29 (2008), nr 1, s. 50-51.
- Benedykt XVI, Św. Hieronim (II). Audjencja generalna 14 listopada 2007 r., „L'Osservatore Romano”, 29 (2008), nr 1, s. 51-53.
- Buczek J., *Pneumatologia eklezjologiczna czy eklezjologia pneumatologiczna*, „Res-sovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej”, s. 25-57.

- Campenhausen H. von, *Ojcowie Kościoła*, tłum. K. Wierszyłowski, Warszawa 1998.
- Czaja A., *Podstawowe elementy eklezjologii communio*, „Teologia praktyczna”, t. 3 (2002), s. 44-58.
- Czaja A., *Traktat o Kościele*, w: *Dogmatyka*, t. 2, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2006, s. 291-543.
- Desprez V., *Początki monastycyzmu*, tom 2: *Dzieje monastycyzmu chrześcijańskiego do Soboru Efezkiego (431)*, przeł. J. Dembska, Kraków-Tyńiec 1999.
- Drączkowski F., *Patrologia*, Pelplin-Lublin 1998.
- Dybała J., *Listy Ojców Kapadockich do kobiet*, „Vox Patrum”, 33 (2013), t. 60, s. 123-146.
- Gładyszewski L., *Wstęp patrystyczny*, w: *Święty Hieronim, Komentarz do Księgi Jonasza*, s. 33-54.
- Grzywaczewski J., *Porozmawiajmy o początkach chrześcijaństwa*, Warszawa 1999.
- Hieronim ze Strydonu, *Komentarz do Ewangelii według św. Mateusza*, z języka łacińskiego przeł. J. Korczak, Kraków 2008.
- Hieronim ze Strydonu, *Listy I-V*, tekst łaciński i polski, wstęp i opracowanie tłumaczenia ks. Jana Czujka M. Ożóg, tekst łaciński przygotował H. Pietras, Kraków 2010-2013.
- <https://niezbednik.niedziela.pl/liturgia/2019-09-30> [dostęp: 2020.01.25].
- Huscenot J., *Doktorzy Kościoła*, przeł. K. Wojtowicz, Częstochowa 2002.
- Katechizm Kościoła Katolickiego (KKK)*, Poznań 1994.
- Kelly J.N.D., *Hieronim. Życie, pisma, spory*, przeł. R. Wiśniewski, Warszawa 2003.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach. Dokument przyjęty podczas posiedzenia Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski 19 września 2018 roku* (PN), Częstochowa 2019.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (PDK), Kraków 2001.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce. Dokument przyjęty podczas 379. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski 8 czerwca 2018 roku* (PP), Częstochowa 2018.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (DOK), Poznań 1998.
- Kongregacja Nauki Wiary, *List o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunია (Communio notio)*, (Cn) 1992; <https://ekai.pl/dokumenty/list-o-niektorych-aspektach-Kosciola-pojetego-jako-komunia> [dostęp: 2019.10.11].
- Lachowicz J., *Miejsce i rola kobiety w życiu i myśli św. Grzegorza Wielkiego. Od teorii biblijnej do praktyki codziennego życia VI*, „Vox Patrum”, 25 (2005), t. 48, s. 243-265.
- Liturgia godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego*, t. 3, *Okres zwykły. Tygodnie I-XVII* (LG 3), Poznań 1987.

- Liturgia godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego*, t. 4, *Okres zwykły. Tygodnie XVIII-XXXIV* (LG 4), Poznań 1988.
- Miazek J., *Wielcy Ojcowie Kościoła Zachodu w liturgii Kościoła*, „Warszawskie Studia Teologiczne”, 20 (2007), s. 255-268.
- Mszał rzymski dla diecezji polskich*, wydanie pierwsze, Poznań 1986.
- Natali M. L., *Przyjaźnie w antyku chrześcijańskim: Hieronim i Paula, Jan Chryzostom i Olimpia*, w: *Historie wielkich duchowych przyjaźni*, red. M. Chiaia, F. Incampo, przeł. A. Paleta, Kraków 2016, s. 21-44.
- Niemierko B., *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*, Warszawa 1997.
- Niemierko B., *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, Warszawa 2002.
- Orygenes – Hieronim, *Homilie o Księdze Psalmów*, przeł. S. Kalinkowski, Kraków 2004.
- Ożóg M., *Podróże mnichów i duchownych w świetle pism świętego Hieronima*, „Vox Patrum”, 32 (2012) t. 57, s. 453-468.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia. Załącznik nr 1: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum*, w: „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej”, Warszawa, dnia 2 marca 2018 r., poz. 467.
- Sajdak J., Wikarjak J., *Przedmowa*, w: *Święty Ambroży z Mediolanu, Obowiązki duchownych*, Z oryginału łacińskiego przełożył K. Abgarowicz, Warszawa 1967, s. 5-18.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium* (LG).
- Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium* (SC).
- Spychała D., *Św. Hieronim i św. Augustyn wobec tłumaczeń Biblii i literatury antycznej*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne”, 2008, nr 15/2, s. 5-13.
- Stępniewska A., *Antuza – Matka św. Jana Chryzostoma w świetle starożytnych źródeł*, „Vox Patrum”, 32 (2012), t. 57, s. 587-600.
- Stępniewska A., *Św. Nonna – Matka Grzegorza z Nazjanzu w jego twórczości poetyckiej*, „Vox Patrum”, 28 (2008), t. 52, s. 1039-1047.
- Stępniewska A., *Święta Emmelia – Matka Bazylego Wielkiego i Grzegorza z Nyssy*, „Vox Patrum”, 25 (2005), t. 48, s. 67-77.
- Stępniewska A., *Żeński klub inteligencji chrześcijańskiej na rzymskim Awentynie IV wieku*, „Vox Patrum”, 22 (2002), nr 42-43, s. 261-292.
- Studer B., *Biblia odczytywana w Kościele*, w: *Historia teologii. Tom I: Epoka patrystyczna*, red. A. di Berardino, B. Studer, Kraków 2003, s. 465-493.
- Stypułkowska B., *Pustelnicy jako przedstawiciele indywidualnej formy życia konsekrowanego*, „Analecta Cracoviensia”, 50 (2018), s. 125-160.

- Stypułkowska B., *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Atanazy Aleksandryjski*, „Veritati et Caritati”, 2017, nr 8, s. 337-373.
- Stypułkowska B., *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Grzegorz z Nazjanzu*, „Veritati et Caritati”, 2017, nr 9, s. 459-496.
- Stypułkowska B., *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Bazyli Wielki*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, XLV (2017), s. 135-158.
- Stypułkowska B., *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Jan Chryzostom*, „Veritati et Caritati”, 2018, nr 10, s. 419-447.
- Stypułkowska B., *Zachodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Ambroży*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej”, 27 (2020), s. 209-237.
- Stypułkowska B., *Zachodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Augustyn*, „Resovia Sacra”, 30 (2023), s. 161-176.
- Stypułkowska B., *Zachodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Grzegorz Wielki*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, 49 (2022), s. 127-138.
- Szada M., *Konstrukcja wizerunku Makryny w pismach Grzegorza z Nyssy na tle literackiej tradycji przedstawiania heroicznej kobiety*, „Vox Patrum”, 33 (2013), t. 60, s. 359-383.
- Szymusiak J.M., Starowieyski M., *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, Poznań 1971.
- Święty Hieronim, *Komentarz do Księgi Jonasza*, przekł. L. Gładyszewski, Kraków 1998.
- Świrko-Pilipczuk J., *Wartości i cele kształcenia ogólnego*, w: F. Bereźnicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2004, s. 43-116.
- www.mikom.com.pl/dlaczego-biografie-slawnych-ludzi-sa-tak-chetnie-czytane [dostęp: 2020.02.17].
- Żądło A., *Podstawy teologiczne kultu świętych w Kościele*, „Studia Pastoralne”, 2011, nr 7, s. 430-446.

Streszczenie

Niniejszy artykuł jest kolejną publikacją w cyklu tekstów poświęconych Ojcom Kościoła Wschodu i Zachodu w katechezie biblijnej. Zostali wybrani ci Ojcowie, których określamy tytułem wielkich doktorów Kościoła. Obszarem zainteresowania tego cyklu nie są badania patrystyczne ani też przedstawienie w katechezie całokształtu spraw odnoszących się do danego Ojca Kościoła, ale wydobycie z życia i dzieł Ojców praktycznego zastosowania dla katechezy biblijnej. Niniejszy artykuł poświęcony jest św. Hieronimowi, doktorowi Kościoła. Przedstawiono propozycje

dla katechezy biblijnej wynikające z realizacji celów dotyczących wiadomości, celów dotyczących umiejętności oraz celów dotyczących postawy.

Słowa kluczowe: katecheza biblijna, Ojcowie Kościoła, lekcja religii.

WESTERN CHURCH FATHERS IN BIBLICAL CATECHESIS. ST. JEROME

Summary

The present paper continues a series of publications on Eastern and Western Fathers of the Church in biblical catechesis. The Fathers who are recognized with the titles of the Great Doctors of the Church were selected for presentation. The series is neither focused on patristic research, nor concerned in presentation of the broad spectrum of topics related to a particular Father of the Church in catechesis, but it is intended to draw the practical application for biblical catechesis out of the life and works of Fathers. The present paper is dedicated to St. Jerome, the Church doctor. There were presented propositions for biblical catechesis resulting from the realization of purposes of gaining knowledge, acquiring skills and abilities, and building attitudes.

Keywords: biblical catechesis, Fathers of the Church, religion classes, parish catechesis.